

ЖЕКЕ ТҰЛҒА – ТӘРБИЕНІҢ ТАНЫМ КӨЗІ

Тұрсынова Г.Т., Рыскелдиева Г.Д.
Халықаралық
ақпараттандыру Академиясының
академигі, профессор
Қ.И.Сәтбаев атындағы ҚазҰТУ

Тәрбие ордасы, тағылым табалдырығы. Әр жеткіншек – зерттелмеген құпия. Сол зерттелмеген құпияны ашып, тәлімгердің басқаға ұқсамайтын қасиетін тани білу, оқытушы атаулыға үлкен салмақ тастап отыр. Сондықтан, оқытушыға жүктелетін міндет ауыр. Ендеше, елдің ұлтжанды, азаматын тәрбиелеймін деген кез келген ұстаз ұлттық мәдениетпен, тарихи, мәдени және құнды ата-баба мұраларымен қарулануы қажет.

Тәрбие – қоғамдық үрдіс, қоғам жеке тұлғаның ара қатынасын қамтамасыз ететін басты жүйе. Оның негізгі өлшемі өмірге қажетті тұлғаның жағымды қасиеттерін дамыту болып табылады. Тәрбие категориясының маңыздылығы сондай, біздің болашақ ұрпағымыз тәрбиеден ғана рухани байлық алып, тәрбие арқылы ғана Адам болып қалыптасады. Болашақты гүлдендіріп, тәуелсіздікті нығайтатын ұрпақ алдымен рухани ұлттық тәрбие нәрімен сусындауы қажет. Рухани байлық, ең алдымен, әр халықтың ұлттық әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, әдебиеті, мәдениеті, өнері, шыққан түп-тамырында жататыны белгілі. Сол ұлттың байлықты бүкіл адамзаттың өз ұрпағын тәрбиелеудегі, білім берудегі озық ұстанымдарымен байланыстыра отырып, әр тұлғаның қабілетін, талантын ашу, өзіне деген сенімін нығайтып, өзіне-өзінің жол ашуына түрткі жасау. Міне, бүгінгі білім беру, тәрбие ісінің басты міндеті осы.

Педагог, психолог-ғалым Ж.Аймауытұлы тәлім-тәрбие саласында адам тек қана белгілі бір әлеуметтік топтың өкілі ғана емес, ең алдымен – тұлға. Тұлға – қоғамда өзінің орны бар, ерекше қасиет иесі. Оның ұлттық тәлім-тәрбие ісін дұрыс, тиімді ұйымдастыру мен шешуде жеке тұлғаны қалыптастырудағы зор маңызы бар екенін айтады. Қазақ топырағында ХХ ғасырдың басында тәлімдік ой – пікірлерімен ұлттық колоритке (нақыш) толы психологиялық көз қарастарымен барша жұртты тәнті еткен, қазақ жан тану ілімінің көш басшысы ретінде таналған Ж.Аймауытовпен қатар, оқу тәрбие ісіне тікелей қатысты педагогикалық психологияға ерекше ден қойған М.Жұмабаевтың еңбектерінің мәні зор. Ұлттық тәлім-тәрбиеге көп көңіл бөлген педагог М.Жұмабаевтың артына қалдырған тәлім-тәрбиелік мұраларының негізгі тақырыптарының бірі де – ұрпақ тәрбиесі мен тұлға

мәселесі. Осыған орай, педагог «түзу адам», «жетілген адам» туралы айта келіп, бұл оның шын келбетінен, жүріс-тұрысынан, нақты ісінен байқалады, бұл айтылғандар тұлғаның қандай мінезді екенін білуге мүмкіндік береді. Адам тұлға, кісі болу үшін өзін сүю, жақындарын сүюмен шектелмей, жалпы адамзатты сүюі шарт. Таза жүректі, халқын сүйген, ел мұқтажын ойлайтын, әділетпен адалдықты жақтаған адам ғана тұлға бола алады. Тұлға – сан қырлы, мазмұны да, табиғаты да күрделі, құпиясы мол әлеуметтік ұғым. Адам өсу, дамып жетілу үдерісінде біртіндеп тұлға, кісі деген атқа ие болады, деп тұжырымдайды.

Өзін-өзі тану нәтижесінде тұлға өзін-өзі тәрбиелейді, өз бойындағы шығармашылық әлеуетін танып және аша білуге, өзінің психологиялық ерекшеліктерін жетілдіруге, эмоциялық көңіл күйін басқара алуға, жеке құндылықтарын бағалай білуге мүмкіндік жасайды. Әрине бұл үрдіс тұлғаның отбасындағы және ұжымда өзін-өзі тәрбиелеу ықпалдарының нәтижесінде іс жүзіне асады.

Тұлғаның адам болып қалыптасуы тәрбиеге байланысты болса, ал отбасы-сол тәрбиенің бастауы. Мәселен, «Адамның адамшылығы – ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады», - деген қанатты сөз, отбасы, мектеп, қоғам үшеуінің дұрыс берген тәрбиесінің жемісі болмақты меңзейді.

Я.А.Коменский «Тәрбиені мойындамау – адамдардың, жанұяның, мемлекеттік және бүкіл әлемнің құруы» деген болатын. Ендеше, тәрбие ауадай қажет. Ертеңгі ел тізгінін ұстар азаматтар - бүгінгі студент. Жас ұрпақ тәрбиесі қай заманда болмасын уақыт сәресінен түскен емес. Тәрбие мәселесі адам баласының ғұмырындағы көнермейтін ажырамайтын баға жетпес құндылық, тұлға тәрбиелеу мәселесінің негізгі өзегі – өмір тәжірибесі, өз халқының әдет-ғұрпы. Ақиқат пен аңыздың асқарында ғұмыр кешкен Бауыржан Момышұлының мына сөзі үнемі жадымызда. «Жаудан да, даудан да қорықпаған қазақ едім, енді қорқынышым көбейіп жүр. Балаларын бесікке бөлемеген, бесігі жоқ елден қорқам. Екінші, немересіне ертегі айтып беретін әженің азаюынан қорқам. Үшінші, дәмді, дәстүрді сыйламайтын балалар өсіп келе жатыр. Мен солардан қорқам» деген атамыздың осы сөзі құдіретіне тәнті болып өсетін тұлғаның тәрбиеленуіне, ертегі құмарта тыңдап, оның қызығына тамсана білетін жеткіншектің көбеюіне, дәстүрімізді сыйлайтын намысты ұл мен қыздың өсуіне тірек болатын тәрбие жұмысы ұлттық мінез, ұлттық келбетіміздің ажарлануына жол ашады.

Үш-ақ нәрсе адамның қасиеті:

Бстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек, – деп Абай Құнанбайұлы айтқандай, жүректің жылуы, махаббат, ар-намыс, қайрат-жігер деген сезімдері бар рухтың мекені оқытушының жүрегі болуға тиіс.

Мәлік Ғабдуллиннің мына сөзі тәрбие туралы ой салады: «Тәрбие дегеніміз баланың үстіне кигізе қоятын дайын киім емес. Тәрбие жұмысының мыңдаған түрі мен қыры бар. Олар тәжірибеде

сынала келе нәтижеге ие болады. Сондықтан тәрбие мәселесі қоғам өмірінде ешқандай маусымды, үзіліс дегенді білмейді, үздіксіз жүргізіліп отыратын процесс». Жоғарғы оқу орындарында тәрбие кеңістігін қалыптастыруда студенттерге тәрбие арқылы білім беруде қазақ тілі, қоғамдық пәндерге атқаратын рөлі жөнінде ерекше мән берілген. Ол жеке тұлғаларға отансүйгіштік, ұлтжандылық, идеялық сенімді қалыптастырады. Қазақтың ұлттық салт-дәстүрі, мәдениеті мен әдебиеті, студенттердің еңбексүйгіштік, ұқыптылықтық, моральдық қасиеттерін қалыптастырады. Тәлімгерге өнер үйретіп, кәсіпке баулу, тиянақты білім беру абзал азамат етіп тәрбиелеу әрбір оқытушының басты міндеті. Сондай-ақ отбасындағы шынайы ұлттық тәрбие қолға алынбай, тұлғаға ұлттық тәрбиенің нәрін татпай, оның ұлттық менталитеті қалыптаспайды. Ондай жағдайда ол өзін де, өзгені де сыйлап, құрметтеп, отбасының, елінің намысын ойлап жарытпайды.

Осыған орай, ұлы ойшыл Әбу Насыр әл – Фарабидің мына сөзі ойға оралады: «Адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие беруі керек, тәрбиесіз берілген білім - адамзаттың қас жауы». Осыны түсінген ата-ана ұстаз еңбегін бағалайды. Халық педагогикасында жастарға арнайы: «Ұстазыңды ұлы әкеңдей сыйла, ол саған бойындағы бар асылын берді, өнер үйретті әкең жасамаған жақсылықты жасады, шын шәкірт болсаң ұстазыңның үмітін ақта, жолын қу, өнерін жалғастыр» деген ақыл-кеңестер айтылған. Мұның бәрі сергек, сезімтал, ақыл-ой парасаты мол, жан-жақты білімді, өнегелі, өнерлі азамат болуын көксеуден туған. Қай студенттің болсын, бойынан жақсы қадір-қасиет іздеп табу, соған арқа сүйеу, оған үлкен үміт арту оқытушы тәрбиесінің тәжірибесі болу керек. Тіпті студенттің байқалатын ізгі қасиеттерін де айтып, жақсы талпыныстарын да бағалап, үміт білдіріп отырса, соғұрлым ол сенімді бағалай біледі, ашыла түседі. «Егер тұлғаны тәрбиеленген дәрежеге жеткізудің сәті түссе, адамгершілік тәрбие жеке адамды жетілдіруде тиімді ықпал жасайды. Тәрбие арқылы білім беру - үзіліссіз жүргізілетін үрдіс, ол адамның өмірге келген күннен бастап өмір бойы жалғасады. Оның мазмұны тұлғаның жеке бас қасиеттерінің кең шеңберін қамтиды.

Қазақстан мемлекетінің ертеңгі болашағы – бүгінгі ұрпақ тәрбиесіне тікелей байланысты. Өскелең ұрпақтың рухани жан дүниесін білім нәрімен сусындатып, халқының ерте заманнан жинақталған асыл мұрасымен байытып, ұлттық дәстүрлердің озық үлгілерін санасына сіңіріп, Абай Құнанбайұлынша сөйлесек, «көкірек көзін оята тәрбиелеу» – бүкіл қоғам болып атсалысатын жауапты міндеттердің ең бастысы. Бүгінгі күнде жастарды әдепті де саналы етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен тәрбие ережелеріне сүйене отырып, ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, дінімізді, ата-бабаларымыздан қалған насихат мұраларын студенттердің санасына сіңіре білу қажет. Осы орайда тәлім-

тәрбиемен қатар, болашақ ұрпақтың бойына өз тілін құрметтеу және оны ғасырлар бойы сақтау қажеттілігін де ұғындырған абзал.

Адам баласы ұлтына, жеріне, тарихи дамуына, қауымдасуына, діліне қарай дербес мемлекеттер болып өмір сүріп жатқанда тіл мәселесінің мазмұны да, мәні де артатындығы белгілі. Бұл арада қазақ халқының саяси тәуелсіздік алып, өз алдына жеке ел болуы – оның тілінің де еркіндік алуымен, кедергісіз өрістеуімен тікелей сабақтасып жатуы керек. Қандай халықтың болсын егемендікке қол жеткізуі – өзінің байырғы ұлттық құндылықтарына оралуын білдіреді. Өйткені тәуелсіздігіміздің мәні қандай болса, тіліміз де соншалықты маңызды. Елбасымыздың өзі «мемлекеттік тіл – Қазақстан халқын біріктіруші аса маңызды фактор» деп, Ана тіліміздің қоғамдағы орнын айқындап берген болатын. Осы орайда, Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Тарих толқынында» атты еңбегінде айтып өткен терең мағыналы сөздері ойымызға оралып отыр: «Дауға салса алмастай қиған, сезімге салса қырандай қалқыған, ойға салса қорғасындай балқыған, өмірдің кез-келген орайында әрі қару, әрі қалқан болған, әрі байырғы, әрі мәңгі жас, отты да ойнақы Ана тілінен артық қазақ үшін бұл дүниеде не бар екен! Ғасырлар бойы қазақтың ұлт ретіндегі мәдени тұтастығына ең негізгі ұйытқы болған - оның ғажайып тілі». Бұл Елбасымыздың халқым деп, қабырғалы қазағым деп, тайсаң - тағаң, тарықсаң - панаң боламын деп айтқан имани сөзі.

«Адам ұрпағымен мың жасайды» – деген Лұқпан хакім.

Түйіндеме. Ұсынылып отырған мақалада жастардың бойына тәлім тәрбие, ұлтжандылық, отанды сүю қасиеттерін қалыптастыру мақсатындағы жұмыстар, сондай-ақ тәлім-тәрбиеге байланысты ұлағатты сөздер қолданылған. Ертеңгі ел тізгінін ұстар азаматтар – бүгінгі студент. Жас ұрпақ тәрбиесі қай заманда болмасын уақыт сөресінен түскен емес. Тәрбие мәселесі адам баласының ғұмырындағы көнермейтін ажырамайтын баға жетпес құндылық, тұлға тәрбиелеу мәселесінің негізгі өзегі – өмір тәжірибесі, өз халқының әдет-ғұрпы. Қазақстан мемлекетінің ертеңгі болашағы – бүгінгі ұрпақ тәрбиесіне тікелей байланысты. Сондықтан өскелең ұрпақтың рухани жан дүниесін білім нәрімен сусындатып, халқының ерте заманнан жинақталған асыл мұрасымен байытып, ұлттық дәстүрлердің озық үлгілерін санасына сіңіру мақсаты да көзделген.

Резюме. В предложенной статье, использованы работы относительно воспитания, формирования и развития качеств и чувств в подрастающем поколении как патриотизм, любовь к Родине, а также крылатые слова .

Проблемы развития воспитания, несомненно, заслуживает самого пристального внимания так как речь идет о завтрашнем дне Казахстана, ценностных ориентирах нашего общества, о национальной безопасности страны, корни которой кроются в воспитании, творческом развитии,

гражданскрм становлении подрастающего поколения. Основным стержнем воспитания личности – жизненный опыт, а также обычаи и традиции своего народа. Будущее Казахстана напрямую связано с воспитанием молодого поколения. Поэтому главной задачей является создание необходимых условий для формирования развития и профессионального становления личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей.

Summary. In an offer article, works are used in relation to education, forming and development of qualities and feelings in a rising generation as patriotism, love to Motherland, and also the winged words .

Problems of development of education, undoubtedly, deserves the most intent attention because the question is about the morrow of Kazakhstan, valued reference-points of our society, about national safety of country, the roots of that are covered in education, creative development, гражданскрм becoming of rising generation. By the basic bar of education of personality is vital experience, and also customs and traditions of the people. The future of Kazakhstan is straight related to education of the young generation. Therefore a main task is creation of necessary terms for forming of development and professional becoming of personality on the basis of national and common to all mankind values.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазіргі қазақ әдеби тілі: Бүгіні және болашағы. Ғылыми-теориялық конференция материалы. - Алматы: Ап. ҰПУ, 1998. - 420 б.
2. Қабдолов З. Сөз өнері – Алматы: «Мектеп» 1976 – 373б.
3. Нұрғалиев Р. Дән – Алматы: Жалын 1977-248б.
4. Нұршайықов Ә. Деректі кітап дидары // Қазақ әдебиеті. 1978 ж. 31 наурыз